

بررسی نگرش مردم محلی نسبت به اثرات اقتصادی-اجتماعی تغییر کاربری زمین در ذخیره گاه زیست کره ارسباران

وحید امینی پارسا^{۱*}

aminiparsa@ut.ac.ir

احمدرضا یآوری^۲

اطهره نژادی^۳

تاریخ دریافت: ۹۶/۲/۱۷

تاریخ پذیرش: ۹۶/۵/۱۱

چکیده

زمینه و هدف: درک نگرش جوامع محلی به مناطق حفاظت شده به خصوص در مورد مدیریت کاربری زمین برای مدیریت و بقا و دست یابی به توسعه پایدار این مناطق امری ضروری هست. توجه به نگرش های مردم محلی می تواند سبب ارتقا مدیریت مناطق حفاظتی شده و به شناسایی مشکلات و تشخیص راه حل های بالقوه یاری رساند. در این راستا تحقیق حاضر به بررسی نگرش و دیدگاه های مردم ذخیره گاه زیست کره ارسباران نسبت به اثرات اقتصادی-اجتماعی تغییر کاربری زمین پرداخته است.

روش بررسی: بدین منظور ۳۶۷ پرسش نامه با تعداد ۲۴ سؤال با استفاده از روش نمونه گیری طبقه ای تصادفی تعیین و در سه زون مرکزی، سپر و بینابینی ذخیره گاه از طریق مصاحبه حضوری با مردم تکمیل شد. روایی و پایایی پرسش نامه ارزیابی شد.

یافته ها: بررسی پاسخ ها نشان داد که مردم در تصمیمات خود، مقیاس قابل لمس را در نظر دارند و به همین دلیل اثر اقتصادی اجتماعی تغییر کاربری زمین در سطح منطقه ای و محلی اهمیت بیش تری برایشان دارد.

بحث و نتیجه گیری: اهالی منطقه ضرورت حفظ کاربری ها را درک کرده اما نشان دادند که اولویتشان توجه به مسایل اقتصادی اجتماعی و وضعیت معیشتی خود بر نحوه حفظ کاربری ها است. مردم در پاسخ هایشان، انتخاب خردگرا را به خوبی نشان دادند و با توجه به نیازهای کنونی و آتی خود، کاربری های مفید برای آینده منطقه را برشمردند. استفاده از نظرات مردم می تواند مدیران را در شناخت نیازهای آنان به عنوان نیروهای محرکه مستقیم تغییر کاربری زمین در منطقه آشنا کرده و به سمت تدوین برنامه های برد-برد از طریق مدیریت کاربری زمین پیش ببرد.

واژه های کلیدی: اثرات اقتصادی-اجتماعی، تغییرات کاربری زمین، نگرش مردم، مناطق حفاظت شده.

۱- دکتری برنامه ریزی محیط زیست، دانشکده محیط زیست، دانشگاه تهران، تهران، ایران * (مسوول مکاتبات).

۲- دانشیار گروه برنامه ریزی، مدیریت و آموزش محیط زیست، دانشکده محیط زیست، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳- دکتری برنامه ریزی محیط زیست، دانشکده محیط زیست، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

Analyzing Attitudes of Local People towards Socio-Economic Impacts of Land Use Change in Arasbaran Biosphere Reserve

Vahid Amini Parsa^{1*}

aminiparsa@ut.ac.ir

Ahmadreza Yavari²

Athare Nejadi³

Admission Date: August 2, 2017

Date Received: May 7, 2017

Abstract

Background and Objective: Understanding attitudes of local people on protected areas, especially land use management is necessary for maintaining, managing and achieving sustainable development in these areas. Considering local resident's attitudes can promote protected areas management and help to recognize the problems and potential solutions. So in this research the attitudes and perceptions of people of Arasbaran Biosphere Reserve's about socio-economic impacts of land use changes were analyzed.

Method: 367 questionnaires consist of 24 questions distributed using stratified random method and full field by interviewing with local residents of the zones within the Arasbaran Biosphere Reserve (including the core, buffer and transitional zones). Validity and reliability of research was determined.

Findings: Analysis show that the people consider scales and so socio-economic impacts of land use changes in the local and regional scales is more important.

Discussion and Conclusion: Local residents understand the necessity of maintaining land uses, but preferring the socio-economic issues and their livelihoods. People showed obviously the rational choice on their answers, and based on their current and future needs introduced future useful land uses. Using local residents' attitudes may help the managers to find out their needs as direct driving force of land use changes within the area and leads them to design win-win plans through land use management.

Key words: Socioeconomic Effects, Land Use Changes, Local Perception, Protected Areas.

1- PhD in Environmental Planning, Department of Environmental Planning, Management and Education, Faculty of Environment, University of Tehran, Tehran, Iran. * (Corresponding author)

2- Associated Prof., Department of Environmental Planning, Management and Education, Faculty of Environment, University of Tehran, Tehran, Iran.

3- PhD in Environmental Planning, Department of Environmental Planning, Management and Education, Faculty of Environment, University of Tehran, Tehran, Iran.

مقدمه

مردم محلی ذخیره‌گاه زیست‌کره ارسباران را نسبت به اثرات اقتصادی - اجتماعی تغییر کاربری زمین مورد بررسی قرار دهد. تغییرات در کاربری زمین می‌تواند اثرات شگرفی در زندگانی فردی، خانوادگی، شغلی و اجتماعی مردم ساکن در جوامع روستایی و هم‌چنین مردم ساکن در مناطق شهری داشته باشد (۱۶). تغییرات کاربری و پوشش زمین فرایند پیچیده‌ای می‌باشد که توسط واکنش‌های متقابل بین عوامل محیط‌زیستی و اجتماعی در مقیاس‌های زمانی و مکانی مختلف ایجاد می‌شوند (۱۷، ۱۸). بسیاری از مناطق حفاظت‌شده جهان در سال‌های آتی بسته به پویایی اقتصادی - اجتماعی و کاربری زمین مناطقی که در آن قرار دارند متحمل فشارهای فزاینده‌ای خواهند بود (۱۹). تغییرات کاربری زمین می‌تواند اثرات مثبتی در زندگانی افراد داشته و هم‌چنین همین تغییرات می‌تواند دارای اثرات منفی بر روی سایر افراد باشد. تغییرات در کاربری زمین امری اجتناب‌ناپذیر بوده اما درک اثرات آن و چگونگی متفاوت بودن اثرات آن بر روی افراد مختلف یک جامعه، ضروری هست (۱۶).

اگرچه اطلاعات زیادی در مورد کاربری زمین و نحوه تأثیر فاکتورهای مختلف اقتصادی، اجتماعی، فیزیکی و سیاسی بر آن وجود دارد، اما تاکنون مطالعات علمی محدودی بر روی نگرش و دیدگاه عموم در مورد کاربری زمین وجود داشته چه برسد به فاکتورهای مؤثر بر این ادراک‌ها و دیدگاه‌ها (۲۰).

از مطالعات پیشین در مورد درک و نگرش مردم در مورد تغییرات کاربری زمین می‌توان به مطالعه گیبسون و همکاران در سال ۲۰۰۵ که تحقیقی را برای به دست آوردن نگرش ساکنین محلی به حفظ زمین‌های کشاورزی با درک توسعه آتی مناطق مسکونی در منطقه رود شمالی نیو ساوت ولز استرالیا انجام دادند، اشاره کرد (۲۱). آبونو و همکاران در سال ۲۰۰۷ به مطالعه دیدگاه مردم درباره اثرات تغییرات کاربری زمین در جزایر سیزلند اوگاندا پرداختند (۲۲). شیرمر و همکاران در سال ۲۰۰۸ در مطالعه‌ای جامع اثرات اجتماعی اقتصادی تغییرات کاربری زمین در مثلث سبز ویکتوریای مرکزی را مورد مطالعه

باید توجه داشت که مناطق حفاظت‌شده به‌عنوان مقبول‌ترین ابزار حفاظتی تنوع زیستی در سطوح ملی و بین‌المللی پذیرفته شده‌اند (۱، ۲). این مناطق در کشورهای در حال توسعه اغلب به‌عنوان منبع درآمد دولت‌ها و جوامع ملی مطرح می‌باشند (۳). جوامع محلی از طریق ایجاد مناطق حفاظت‌شده به دلیل محدودیت‌های القاشده در استفاده از منابع محلی متأثر می‌شوند (۴-۷)؛ که این امر اغلب باعث ایجاد نگرش‌های منفی اهالی محلی نسبت به مناطق حفاظت‌شده و در نهایت سبب تشدید مشکلات مدیریتی می‌شود (۸، ۳). به‌عبارت‌دیگر اقدامات حفاظتی و مدیریتی اغلب با نگرش، نیازها و علایق جوامع محلی در تناقض هستند (۱۰، ۹، ۲)؛ هرچند در طول سالیان اخیر مشخص شده است که مناطق حفاظت‌شده باید نقشی را در ابقا و پایداری امرارمعاش مردم بازی کند (۱). در اغلب موارد رهیافت بالا به پایین مدیریتی این مناطق که بدون مشورت با مردم محلی به تدوین استراتژی‌های حفاظتی می‌پردازد، فاکتورهای مهمی اعم از مباحث اجتماعی، فرهنگی و سیاسی را کم‌تر مورد توجه قرار می‌دهد (۱۰، ۵)؛ اما به‌منظور دستیابی به توسعه پایدار در این مناطق، ضروری است که به نگرش‌ها و دانش مردم ارزش داده شده و فرصت بیان نظرات و نگرش‌هایشان در خصوص مدیریت مناطق حفاظت‌شده به‌خصوص در مورد مدیریت کاربری زمین فراهم شود (۱۱، ۲)؛ بنابراین رهیافت پایین به بالا امکان شمول و مشارکت فعال جوامع محلی در فرآیند مدیریتی و تصمیم‌گیری را مهیا می‌سازد (۱۲، ۱۰). توجه به نیازها و نگرش‌ها و آمال مردم محلی مناطق حفاظت‌شده باید در مدیریت این مناطق به‌طور ویژه مورد توجه قرار گیرد (۱۳)؛ در غیر این صورت بقای بلندمدت این مناطق با خطر جدی مواجه خواهد شد (۱۵، ۱۴). مطالعات با رویکرد توجه به نگرش‌های مردم محلی (ذی‌نفعان) می‌تواند سبب ارتقا مدیریت مناطق حفاظتی شده و به شناسایی مشکلات و تشخیص راه‌حل‌های بالقوه یاری رساند (۲)؛ که رهیافت تحقیق حاضر در این راستا بوده و در نظر دارد نگرش

قرار دادند و از طریق پرسشنامه و مصاحبه‌ها دیدگاه و نگرش‌های ذی‌نفعان و ذی‌نفعان تغییرات کاربری زمین را بررسی کردند (۱۶). گیلگ نیز در مطالعه‌ای مروری بر دیدگاه‌ها و نگرش‌های موجود در مورد کاربری زمین داشته است (۲۰). در تحقیق دیگری لوکوز و همکاران به این نتیجه رسیدند که حفاظت خصوصیت روستایی توسط ساکنین محلی در بخش روستایی ماساچوست به شدت حمایت می‌شود (۲۳). هاولی در مطالعه‌ای ترجیحات سیمای سرزمین با ویژگی‌های آبی را مهم‌ترین مورد از دیدگاه روستاییان ایرلند بیان نمود (۲۴). ایوس و کندال نیز ارزش‌ها و نگرش‌های عموم شهروندان شهری نسبت به زمین‌های کشاورزی حومه شهری را مورد مطالعه قرار دادند (۲۵). کورنان و همکاران در سال ۲۰۱۶ به بررسی نگرش و تمایلات جامعه کشاورزی در مورد رشد شهری و از هم‌گسیختگی روستایی در منطق اوکلند پرداختند (۲۶). نژادی در سال ۱۳۹۱ به بررسی نگرش مردم نسبت به اثرات اقتصادی - اجتماعی تغییر کاربری اراضی در منطقه حفاظت‌شده لیسار پرداخت (۲۷).

باید توجه داشت که ارتباط بین خصوصیات سیمای سرزمین و ساکنین محلی می‌تواند پیچیده و احساسی باشد و برای اجرای استراتژی‌های برنامه‌ریزی به‌طور مؤثر نیازمند درک موارد تأثیرگذار بر روی نگرش و پذیرش مردم به‌خصوص در بحث تغییرات کاربری زمین هست (۲۳). برنامه‌ریز و مدیر مناطق حفاظت‌شده باید از پاسخ این سؤالات آگاه باشد؛ تغییرات کاربری زمین چه اثراتی بر روی نگرش و وابستگی مردم به سیمای سرزمینشان دارد؟ به‌طور اهم از دیدگاه نظری، نگرش و وابستگی ساکنین محلی به سیمای سرزمین و تغییرات کاربری زمین، حمایت آن‌ها را از استراتژی‌های برنامه‌ریزی زمین و حفاظتی منطقه متأثر می‌سازد؟

برای پاسخ به این مباحث، در این تحقیق، ذخیره‌گاه زیست‌کره ارسباران برای مطالعه انتخاب‌شده است چراکه ذخیره‌گاه‌های زیست‌کره بیان‌گر نوعی از مناطق حفاظت‌شده‌اند که با هدف صریح کنار هم آوردن اهداف اکولوژیکی با اهداف اقتصادی و اجتماعی می‌باشد. با توجه به این‌که بحث کاربری زمین به نحو کلی‌تری اهداف اجتماعی و اقتصادی را در برمی‌گیرد و

مهم‌ترین نیرومحرکه‌های آن فاکتورهای اقتصادی و اجتماعی می‌باشد (۲۹)، بنابراین تکیه بر مفهوم ذخیره‌گاه زیست‌کره که بعد اقتصادی و اجتماعی را مورد توجه قرار داده و اهمیت ویژه‌ای را برای مردم محلی قائل است (۳۰،۳۱) می‌تواند زمینه مناسبی را برای بررسی نگرش مردم نسبت به اثرات اقتصادی - اجتماعی تغییر کاربری زمین در مناطق حفاظت‌شده به ارمغان آورد (۱۲). هدف اصلی این تحقیق بررسی نگرش مردم نسبت به تغییرات کاربری زمین ذخیره‌گاه زیست‌کره ارسباران می‌باشد، این هدف در راستای تحقق لزوم توجه به نگرش‌ها و دیدگاه مردم محلی در بحث مدیریت و برنامه‌ریزی کاربری زمین منطقه مطالعاتی تدوین شده است تا اطلاعات مورد نیاز برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران کاربری زمین منطقه را تأمین نماید. ذخیره‌گاه زیست‌کره ارسباران در طول دهه‌های اخیر تغییرات کاربری زمین را تجربه نموده است و از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۳ میزان کل تغییرات رخ داده در منطقه برابر با ۱۲۹۵۲،۳۵ هکتار بوده است (۲۸)؛ بنابراین با توجه به تغییرات قابل توجه رخ داده در منطقه در طول سالیان اخیر، برنامه‌ریزان کاربری زمین محلی، منطقه‌ای و مدیران و سیاست‌گذاران منطقه حفاظت‌شده ارسباران نیازمند درک ارزش‌ها و نگرش‌های مردم بومی نسبت به انواع مختلف کاربری و سیمای زمین بوده و نحوه تفاوت این ارزش‌ها و نگرش‌ها در میان مردم بومی ساکن در نقاط مسکونی منطقه را باید مطالعه و بررسی کنند.

روش بررسی

ذخیره‌گاه زیست‌کره ارسباران با مساحت حدود ۸۰۶۵۴/۸ هکتار مطابق آخرین تقسیمات کشوری در شمال استان آذربایجان شرقی قرار گرفته که بخش اعظم شهرستان کلبر و تنها قسمت کوچکی از شهرستان اهر را شامل می‌گردد (شکل ۱) (۳۲،۳۳). کلیه روستاهای منطقه ترک‌نشین بوده و حدود ۷۹۱۱ نفر در سال ۱۳۹۰ در ۷۹ پارچه آبادی (که از این تعداد ۱۴ روستا خالی از سکنه می‌باشد) ساکن بوده (شکل ۱) و به کار کشاورزی و دامداری مشغول می‌باشند (۳۲،۳۴). برای بررسی نگرش مردم در مورد ذخیره‌گاه زیست‌کره ارسباران و تغییرات کاربری زمین در منطقه از پژوهش پیمایشی استفاده

رشته‌های محیط‌زیست، علوم اجتماعی و آمار استفاده شده است. در ادامه به منظور بررسی پایداری پرسش‌نامه مذکور از تکمیل آن توسط ۱۵ نفر از اهالی مناطق پیرامونی شهرستان خواجه که اهالی آن شباهت زیادی به ساکنین منطقه مورد مطالعه دارند استفاده شد و پس از دو هفته مجدداً از همان پاسخ‌دهندگان خواسته شد تا برای دومین بار به سؤالات پاسخ بدهند. بدین منظور از ضریب آلفای کرونباخ در نرم‌افزار ثاتت استفاده شد. این ضریب برای سنجش میزان تک بعدی بودن نگرش‌ها، قضاوت‌ها و سایر مقولاتی که اندازه‌گیری آن‌ها آسان نیست به کار می‌رود. در حقیقت این ضریب، به بررسی این نکته کمک می‌کند که تا چه حد برداشت پاسخ‌گویان از سؤالات یکسان بوده است (۳۶،۳۷). چنان‌چه آلفای کرونباخ از ۰/۷۵ بیشتر باشد اعتبار داخلی تحقیق مورد تأیید است (۳۷،۳۸). ضریب آلفا از رابطه زیر قابل محاسبه خواهد بود (۳۶،۳۷)

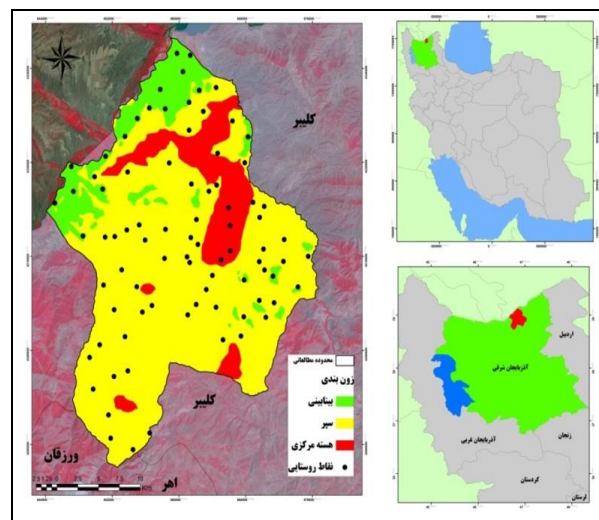
$$\alpha = \frac{k}{k-1} \left(1 - \frac{\sum pq}{s^2} \right) \quad (1)$$

که در آن k تعداد سؤالات، p تعداد پاسخ‌های درست، q تعداد پاسخ‌های غلط و s^2 واریانس کل سؤالات است.

به منظور تعیین حجم نمونه از جدول تعیین حجم نمونه تصادفی مورگان (۳۹) با سطح اطمینان ۰/۹۵ و اشتباه مجاز ۰/۰۵ استفاده شد. در مواردی که واریانس جامعه یا درصد مورد نیاز را در اختیار نداشته باشید، می‌توان از جدول مورگان برای برآورد حجم نمونه استفاده کرد. این جدول حداکثر تعداد نمونه را در برآورد نشان می‌دهد (۳۶). برای پر کردن پرسش‌نامه‌ها در روستاهای درون منطقه از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای تصادفی استفاده شد. پرسش‌نامه‌ها بر اساس زون بندی ذخیره‌گاه زیست‌کره ارسباران در بین روستاهای سه زون مرکزی، بینابینی و سپر توزیع شدند. تعداد روستاها در هر یک از سه منطقه یاد شده متناسب با جمعیت هر منطقه انتخاب شد. در نهایت نتایج پرسش‌نامه‌ها بعد از تکمیل وارد نرم‌افزار SPSS شد و تجزیه و تحلیل‌های آماری بر روی نتایج صورت پذیرفت.

شده است. پژوهش‌های پیمایشی مبتنی بر نگرش سنجی هستند و تمرکز آن‌ها بر داده‌هایی است که از طریق طیف (مقیاس‌ها) حاصل می‌شوند (۳۵).

سؤال اصلی تحقیق این است که در صورت عدم اعمال مدیریت در منطقه، چه اتفاقی خواهد افتاد. در این راستا به منظور بررسی نگرش مردم نسبت به اثرات اقتصادی- اجتماعی تغییر کاربری اراضی در ذخیره‌گاه زیست‌کره ارسباران و وارد کردن نگاه فرارشته‌ای^۱ در برنامه‌ریزی، از پرسش‌نامه استفاده شد که علاوه بر نگرش سنجی، اعتبار پاسخ‌ها را نیز با تکرار متفاوت سؤالات بررسی نموده است. در پرسش‌نامه مذکور سؤالات متعددی (۲۴ سؤال) در مورد این که کاهش یا افزایش هر یک از کاربری‌ها چه اثری بر زندگی مردم دارد، پرسیده شد تا به طور غیرمستقیم دیدگاه آن‌ها نسبت به ضرورت حفظ ذخیره‌گاه زیست‌کره ارسباران مشخص شود. برای امتیازدهی نظرات از طیف لیکرت استفاده شد. شایان ذکر است برای تهیه پرسش‌نامه از پرسش‌نامه تهیه شده در دانشگاه ملیورن که بعداً بر اساس شرایط ایران توسط نژادی در سال ۱۳۹۱ بومی شده بود، استفاده شد (۱۶،۲۷).

شکل ۱- منطقه مورد مطالعه

Figure 1. Location of study area

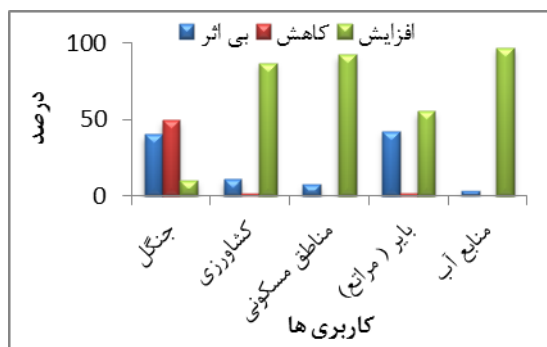
اولین مرحله آماده‌سازی پرسش‌نامه مذکور اعتبار سنجی آن می‌باشد. در این راستا از نظر ده متخصص دانشگاهی در

یافته‌ها

نتایج بررسی پایایی پرسش‌نامه با استفاده از نرم‌افزار اس پی اس اس، عدد ۰٫۸ را برای آلفای کرونباخ نشان داد که این مقدار بیان‌گر پایایی قابل قبول پرسش‌نامه مورد استفاده می‌باشد (۳۷،۳۸). تعداد ۳۶۷ پرسش‌نامه از طریق مصاحبه چهره به چهره با افراد بومی با سن حداقل ۲۰ سال و سابقه آشنایی با منطقه در سه زون مرکزی، سپر و بینابینی ذخیره‌گاه زیست‌کره ارسباران تکمیل شد. شرط انتخاب حداقل سن به این علت گذاشته شد که پاسخ‌دهندگان، منطقه را در زمان مورد بررسی در این تحقیق که نزدیک به ۲۰ سال گذشته می‌باشد را تا حدودی در ذهن داشته باشند. برای آرایه پرسش‌نامه جنس، شغل و میزان تحصیلات پاسخ‌دهندگان از نظر پرسش‌گر تفاوتی

نداشت و وزن نظرات یکسان در نظر گرفته شد اما در مورد هر یک از این موارد نیز پرسش‌هایی مطرح شد تا بررسی شود که آیا نظرات به سن، جنس و یا میزان تحصیلات مرتبط می‌باشد یا نه.

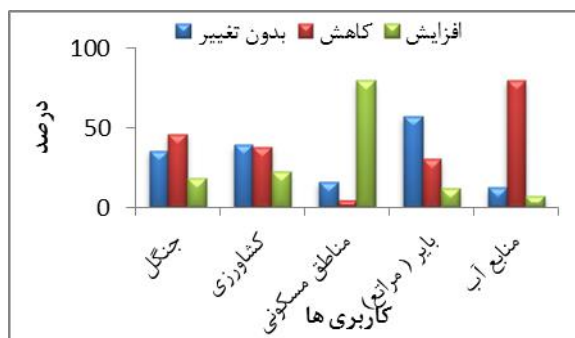
از بین ۳۶۷ نفر پاسخ‌دهنده به پرسش‌نامه‌ها ۲۶۵ نفر مرد (۷۲/۲ درصد) و ۱۰۲ نفر زن (۲۷/۷ درصد) بودند. میانگین سنی پاسخ‌دهندگان ۴۴/۳ سال بود. نتایج نشان می‌دهد که ۴۶/۰۵ درصد پاسخ‌دهندگان معتقدند که در طول ۱۵ تا ۲۰ سال گذشته میزان کاربری جنگلی کاهش داشته و ۷۹/۵۶ درصد مردم معتقدند که مناطق مسکونی افزایش داشته است (شکل ۲).

شکل ۳- نظر کل پاسخ‌دهندگان در مورد اثر افزایش در هر یک از کاربری‌ها بر میزان جمعیت مناطق روستایی یا شهرهای کوچک پیرامون منطقه

Figure 3. Opinion of Respondents about the effect of each land use increase on the population of rural and small urban areas surrounding the study area

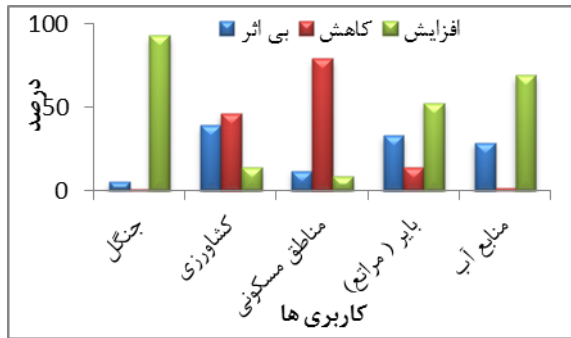
منطقه می‌شود. ۵۲/۵۹ درصد مردم نیز معتقدند که افزایش جنگل موجب افزایش جمعیت منطقه و شهرهای بزرگ‌تر پیرامون منطقه می‌شود. در پاسخ به این سؤال که افزایش در کاربری‌ها چه تأثیری بر تعداد مردم مشمول در خدمات محلی و گروه‌های اجتماعی دارد، نزدیک به ۷۵، ۱۹، ۹۱، ۴۹ و ۶۹ درصد مردم معتقدند که به ترتیب افزایش کاربری‌های جنگل، کشاورزی، مناطق مسکونی، بایر و منابع آب سبب افزایش تعداد مردم مشمول در خدمات محلی و گروه‌های اجتماعی می‌شود (شکل ۴).

شکل ۲- نظر کل پاسخ‌دهندگان در مورد کم یا زیاد شدن هر یک از کاربری‌ها در منطقه در طول ۱۰ تا ۱۵ سال گذشته

Figure 2. Opinion of Respondents about the each land use increasing and decreasing during past 10-15 years

۸۰/۱۱ درصد پاسخ‌دهندگان معتقدند که منابع آب کاهش داشته است. ۴۹/۵۹ درصد مردم معتقدند که افزایش جنگل سبب کاهش جمعیت روستاهای منطقه می‌شود. ۱۰/۰۸ درصد از پاسخ‌دهندگان معتقدند که افزایش جنگل، به افزایش جمعیت مناطق روستایی و شهرهای کوچک پیرامون منطقه کمک می‌کند (شکل ۳). ۸۶/۹۲ و ۹۲/۳۷ و ۵۵/۳۱ و ۹۶/۷۳ درصد مردم اعتقاد دارند که به ترتیب افزایش کاربری‌های کشاورزی، مناطق مسکونی، بایر (مرتع) و منابع آب سبب افزایش جمعیت روستاها یا شهرهای کوچک پیرامون این

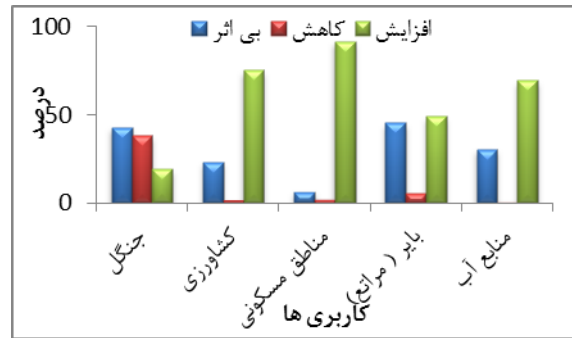

شکل ۵- نظر کل پاسخ‌دهندگان درباره اثر افزایش

کاربری‌ها بر گیاهان و جانوران بومی منطقه

Figure 5. Opinion of Respondents about the effect of each land use increase on the local flora and fauna

نظرات پاسخ‌دهندگان نشان داد که مناطق مسکونی، کشاورزی و مرتع ریسک فرسایش خاک را افزایش می‌دهند. اغلب مردم معتقدند که افزایش کاربری‌های مناطق مسکونی، منابع آب و کشاورزی موجب سود اقتصادی مالکان زمین خواهد بود. تقریباً همه پاسخ‌دهندگان بر این عقیده‌اند که افزایش در کاربری‌های کشاورزی، مناطق مسکونی و منابع آب موجب سود اقتصادی کل منطقه خواهد بود (شکل ۵). بررسی‌ها نشان می‌دهد که ۴۵/۲۳، ۶۹/۴۸ درصد مردم به ترتیب اثر افزایش جنگل و بایر (مرتع) را بر شهرها و مناطق روستایی نزدیک خود مثبت می‌دانند (شکل ۵). مردم باور دارند که کشاورزی، منابع آب، جنگل، مناطق مسکونی و مرتع به ترتیب برای سال‌های آینده اثرات کلی مثبت دارند.

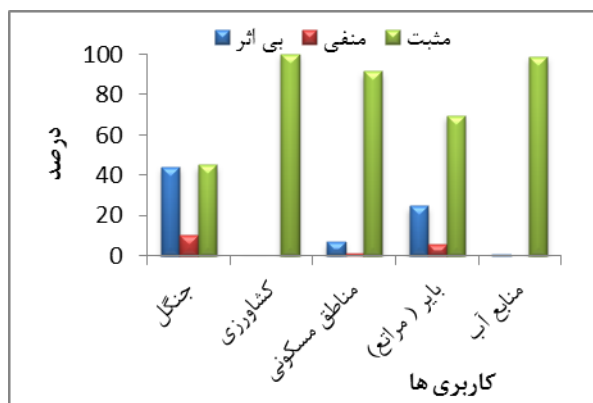
شکل ۴- نظر کل پاسخ‌دهندگان در مورد افزایش کاربری-

ها بر تعداد مردم مشمول در خدمات محلی و گروه‌های

اجتماعی

Figure 4. Opinion of Respondents about the effect of each land use increase on the people involved in local services and community groups

مردم هم‌چنین معتقدند که به ترتیب توسعه مناطق مسکونی، کشاورزی و مرتع باعث کاهش تعداد جانوران و گیاهان بومی منطقه می‌شود در حالی که به ترتیب افزایش جنگل و منابع آب باعث افزایش گیاهان و جانوران بومی می‌شود (شکل ۵). نظرات مردم بیان‌گر این می‌باشد که افزایش در کاربری‌های کشاورزی و مناطق مسکونی سبب کاهش میزان آب در دسترس برای سایر کاربری‌ها می‌شود. اغلب پاسخ‌دهندگان معتقدند که افزایش هر یک از کاربری‌ها تأثیری بر آسیب به جاده‌ها ندارند. به نظر مردم افزایش مناطق مسکونی، کشاورزی و منابع آب به ترتیب امکان تجارت را برای تاجران زیاد می‌کند و افزایش کاربری‌های جنگل و بایر تأثیری بر امکان تجارت ندارد. هم‌چنین مردم معتقدند که افزایش مناطق مسکونی، منابع آب و کشاورزی ریسک تجارت را کم می‌کند.

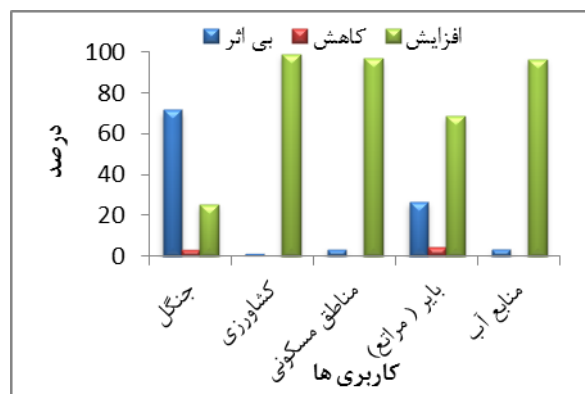
شکل ۷- نظر کل پاسخ دهندگان درباره اثر کلی کاربری ها بر شهرها و مناطق روستایی نزدیک به جای زندگی پاسخ-دهندگان

Figure 7. Opinion of Respondents about the overall effect of land uses on urban and rural community beyond them

نظرات مردم را در دو مقیاس محلی و منطقه‌ای بسنجد؛ و این ویژگی یکی از نقاط قوت پرسش‌نامه می‌باشد.

بررسی پاسخ‌ها نشان داد که مردم در تصمیمات خود، مقیاس قابل‌لمس را در نظر دارند و به همین دلیل اثر اقتصادی اجتماعی تغییر کاربری اراضی در سطح منطقه‌ای و محلی اهمیت بیشتری برای آنان دارد تا اثری که در مقیاس ملی خواهد داشت. نتایج حاصل از تحلیل پرسش‌نامه‌ها بیان‌گر این می‌باشد که اهالی منطقه ضرورت حفظ کاربری‌ها را درک کرده اما اولویت توجه به مسایل اقتصادی اجتماعی و وضعیت معیشتی خود را بر چگونگی حفظ کاربری‌ها نشان می‌دهند و به عبارتی اولویت مردم در برطرف ساختن نیاز، خود را به‌خوبی در پاسخ‌های مردم نشان داد.

مردم همچنین در پاسخ‌های خود، انتخاب خردگرا را به‌خوبی نشان دادند و بر این اساس با توجه به نیازهای کنونی و پیش‌بینی شده خود، کاربری‌های مفید برای آینده منطقه را برشمردند. بررسی صحت این موضوع از طریق مشاهده روند تغییر کاربری‌های زمین و همچنین پیش‌بینی تغییرات آینده کاربری‌ها (۲۸) امکان‌پذیر است. به‌طوری‌که مردم با توجه به قابلیت زمین‌های منطقه برای کشاورزی، مکان‌های نزدیک به آبادی‌ها را برای کشت و کار برمی‌گزینند و این امر بیان‌گر کار

شکل ۶- نظر کل پاسخ دهندگان درباره اثر افزایش کاربری‌ها بر سود اقتصادی کل منطقه

Figure 6. Opinion of Respondents about the effect of each land uses on total regional economic benefits

حدود ۴۳ درصد پاسخ‌دهندگان اعتقاد دارند که مالکان زمین باید اجازه داشته باشند که آن‌گونه که می‌خواهند از زمین خود استفاده کنند. ۵۹/۴ درصد مردم اعتقاد دارند که قوانین برنامه-ریزی محلی باید راه‌های استفاده از زمین را کنترل نمایند، تقریباً ۶۶ درصد مردم می‌گویند که باید برای مقدار زمینی که جنگل‌کاری می‌شود محدودیتی وجود داشته باشد. حدود ۸۵ درصد پاسخ‌دهندگان با این موضوع که دولت‌ها باید برنامه‌ریزی برای تغییر کاربری زمین را بهبود ببخشند، موافق بودند. ریسک کم سوزاندن بوته‌ها برای ۳۴/۸ درصد مردم اهمیت داشته و سلامت گیاهان و جانوران بومی برای ۲۹/۴۳ درصد مردم مهم است.

بحث و نتیجه‌گیری

در جهت وارد کردن نگاه فرارشته‌ای در برنامه‌ریزی محیط-زیست، مشارکت و نظرات اهالی در برنامه‌ریزی امر ضروری می‌باشد. به‌عبارت‌دیگر در جهت تحقق برنامه‌ریزی با مردم، مشارکت مردم امری اجتناب‌ناپذیر می‌باشد. برای تحقق این امر از روش پرسش‌نامه به‌منظور به دست آوردن نظرات مردم استفاده شد. ساختار پرسش‌نامه به نحوی طراحی شده است که

- Area. Environment and Pollution, Vol. 2 (2), pp., 1-13.
3. Fiallo, E. a., Jacobson, S.K., 1995. Local Communities and Protected Areas: Attitudes of Rural Residents Towards Conservation and Machalilla National Park, Ecuador. Environmental Conservation, Vol. 22 (3), pp. 241-249.
  4. Afework Bekele, T.K., 2014. Attitude and Perceptions of Local Residents toward the Protected Area of Abijata-Shalla Lakes National Park (ASLNP), Ethiopia. J Journal of Ecosystem & Ecography, Vol. 4 (1), pp. 1-5.
  5. A Andrade, G.S.M., Rhodes, J.R., 2012. Protected areas and local communities: An inevitable partnership toward successful conservation strategies?. Ecology and Society, Vol. 17(4): 14.
  6. Anthony, B., 2007. The dual nature of parks: attitudes of neighbouring communities towards Kruger National Park, South Africa. Environmental Conservation, Vol. 34(03), pp. 236-245.
  7. Khan, M.S., Bhagwat, S. a., 2010. Protected Areas: A Resource or Constraint for Local People?. Mountain Research and Development, Vol. 30(1), pp. 14-24.
  8. García-Frapolli, E., Ramos-Fernández, G., Galicia, E., Serrano, A., 2009. The complex reality of biodiversity conservation through Natural Protected Area policy: Three cases from the Yucatan Peninsula, Mexico. Land use policy, Vol 26(3), pp. 715-722.
  9. Fu, B., Wang, K., Lu, Y., Liu, S., Keming, M., Chen, L., Liu, G., 2004. Entangling the complexity of protected

بر اساس تئوری کاربری زمین فن تونن است (۲۷). همان‌طور که فربوخ و همکاران خاطرنشان کردند اقتصاد مقیاس می‌تواند توضیحی برای این انتخاب‌ها داشته باشد (۴۰).

استفاده از نظرات مردم می‌تواند مدیران را در شناخت نیازهای آنان به‌عنوان نیروهای محرکه مستقیم تغییر کاربری اراضی در منطقه آشنا کرده و به سمت تدوین برنامه‌های برد-برد^۱ از طریق مدیریت کاربری زمین پیش‌ببرد که در این صورت همان‌طور که دلی و الیسون بیان می‌کنند هم نیازهای بشری پاسخ داده شده و هم عملکرد اکولوژیکی سیستم حفظ می‌شود (۴۱). اتخاذ سیاست در چنین زمینه‌ای نیازمند کسب اطلاعات درباره میزان تخریبی است که از تغییر کاربری‌های اراضی در منطقه و توسط فرایندهای مؤثر بر تغییر ایجاد می‌شود که این امر با استفاده از مدل‌سازی بالا به پایین و تهیه الگوی کاربری اراضی منطقه امکان‌پذیر خواهد بود.

تشکر و قدردانی

نویسندگان مقاله کمال تشکر و قدردانی خود را از مهندس سید طاهری به خاطر همیاری در مراحل میدانی تحقیق تقدیم می‌نمایند. هم‌چنین از اهالی مهمان‌نواز منطقه حفاظت‌شده ارسباران، محیط‌بانان پرمهر این منطقه به خصوص جناب آقای مهندس بیرامی و کارشناسان محترم اداره محیط‌زیست آذربایجان شرقی به خصوص جناب آقای دکتر آزاد صمیمانه تشکر می‌نماییم.

Reference

1. Sekhar, N.U., 2003. Local people's attitudes towards conservation and wildlife tourism around Sariska Tiger Reserve, India. Journal of Environmental Management, Vol. 69, pp. 339-347.
2. Gorner, T., Cihar, M., 2013. Local Attitudes on Protected Areas: Evidence from Sumava National Park and Sumava Protected Landscape

1- Win-Win

- Research Centre for Sustainable Production Forestry, Hobart, 101p.
17. Valbuena, D., Verburg, P.H., Bregt, A.K., 2008. A method to define a typology for agent-based analysis in regional land-use research. *Agriculture, Ecosystems & Environment*, Vol. 128(1), pp.27-36.
  18. Rindfuss, R.R., Walsh, S.J., Turner, B.L., Fox, J., Mishra, V., 2004. Developing a science of land change: challenges and methodological issues. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, Vol. 101(39), pp.13976-13981.
  19. DeFries, R.S., Foley, J.A., Asner, G.P., 2004. Land-use choices: Balancing human needs and ecosystem function. *Frontiers in Ecology and the Environment*, Vol 2(5), pp.249-257
  20. Gilg, A., 2009. Perceptions about land use. *Land Use Policy*, Vol. 26, pp.S76-S82.
  21. Gibson, C., Dufty, R., Drozdowski, D., 2005. Resident Attitudes to Farmland Protection Measures in the Northern Rivers Region, New South Wales. *Australian Geographer*, Vol. 36(3), pp.369-383.
  22. Abonyo, C.K., Isabirye, M., Mfitumukiza, D., Magunda, M.K., Poesen, J., Deckers, J., Kasedde, A.C., 2007. Land use change and local people ' s perception of the effects of change in Ssesse islands, Uganda. *National Agricultural Research Organisation, Uganda*, 101p.
  23. Lokocz, E., Ryan, R.L., Sadler, A.J., 2011. Motivations for land protection and stewardship: Exploring place attachment and rural landscape character in Massachusetts. *Landscape area management: the case of Wolong Biosphere Reserve, southwestern China*. *Environmental Management*, Vol. 33(6), pp.788-798.
  10. West, P., Igoe, J., Brockington, D., 2006. *Parks and Peoples: The Social Impact of Protected Areas*. *Annual Review of Anthropology*, Vol.35, pp.251-277.
  11. Gorner, T., Najmanova, K., Cihar, M., 2012. Changes in Local People's Perceptions of the Sumava National Park in the Czech Republic over a Ten Year Period (1998-2008). *Sustainability*, Vol. 4(6), pp.1354-1370.
  12. Wallner, A., Bauer, N., Hunziker, M., 2007. Perceptions and evaluations of biosphere reserves by local residents in Switzerland and Ukraine. *Landscape and urban planning*, Vol. 83(2), pp.104-114.
  13. Xu, J., Chen, L., Lu, Y., Fu, B., 2006. Local people's perceptions as decision support for protected area management in Wolong Biosphere Reserve, China. *Journal of Environmental Management*, Vol. 78(4), pp.362-372.
  14. McNeely, J.A., 1990. The Future of National Park. *Environment: Science and Policy for Sustainable Development*, Vol. 32(1), pp.16-41.
  15. Lane, M.B., 2001. *Affirming New Directions in Planning Theory: Comanagement of Protected Areas*. *Society & Natural Resources*, Vol. 14(8), pp.657-671.
  16. Schirmer, J., Loxton, E., A Campbell-Wilson, 2008. Social impacts of land use change to plantation forestry: A review of current international knowledge and case studies of Australian experience. *Cooperative*

- Australian experience. see information in:
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/summary?doi=10.1.1.424.3682>. 11p.
32. Departments of Environment., 2002. Arasbaran protected area management Plan, (Planning Phase), Chapter 1: Physiography study, pp 10-30. (In Persian)
  33. DOI of Iran, 2012. Periodic Review For Biosphere Reserves, Arasbaran BR, Unesco, Division of Ecological and Earth Sciences.
  34. Statistical Centre of Iran, 2011. Iranian Population and Housing Census from 1986-2011. . <https://www.amar.org.ir/>. (In Persian)
  35. KhajehNoori, A., 1995. Research Methods., 4th Edition, University of Tehran Press, pp. 35-50. (In Persian)
  36. Bihamta, M., Zareh, M., 2011. Statistical fundamentals in Natural sciences, University of Tehran Press, pp. 50-75. (In Persian)
  37. Mirzadeh, M., 2009. Statistical analyses using SPSS, Taymaz Press, pp. 75-110. (In Persian)
  38. Mansoorfar, K., 2012. Advanced Statistical methods, with software, 4th Edition, University of Tehran Press, pp. 60-80. (In Persian)
  39. Krejcie, R. V., Morgan, D.W., 1970. Determining sample size for research activities. Educational and psychological measurement, Vol. 30(3), pp.607-610.
  40. Verburg, P.H., Schot, P.P., Dijst, M.J., Veldkamp, A., 2004. Land use change modelling: current practice and research priorities. GeoJournal, Vol. 61(4), pp.309-324.
  - and urban planning, Vol. 99(2), pp.65-76
  24. Ho Howley, P., 2011. Landscape aesthetics: Assessing the general publics' preferences towards rural landscapes. Ecological Economics, Vol. 72, pp.161-169.
  25. Ives, C.D., Kendal, D., 2013. Values and attitudes of the urban public towards peri-urban agricultural land. Land use policy, Vol. 34, 80-90.
  26. Curran-Cournane, F., Cain, T., Greenhalgh, S., Samarsinghe, O., 2016. Attitudes of a farming community towards urban growth and rural fragmentation—An Auckland case study. Land Use Policy, Vol. 58, pp.241-250.
  27. Nejadi, A., 2012. Setting decision support system for managing protected areas based on land use change modelling, case study: Lisar protected area. PhD thesis, Faculty of Environment, University of Tehran, pp. 90-110. (In Persian)
  28. Amini Parsa, V., Yavari, A., Nejadi, A., 2016. Spatio-temporal analysis of land use/land cover pattern changes in Arasbaran Biosphere Reserve: Iran. Modeling earth systems and environment, Vol. 2(4), pp.1-13.
  29. Koomen, E., Beurden, J.B.-V., 2011. Land-use modelling in planning practice (Springer).
  30. abreta, S., Kušová, D., Těšitel, J., Bartoš, M., 2008. Biosphere reserves – learning sites of sustainable development. Silva Gabreta, Vol. 14(3), pp.221-234.
  31. Schirmer, J., 2006. Social impacts of land use change to plantation forestry: A review of current international knowledge and case studies of

With special reference to the Mediterranean region. *Environmental Modelling & Software*, Vol. 19(10), pp.929-942.

41. De La Rosa, D., Mayol, F., Diaz-Pereira, E., Fernandez, M., De La Rosa, D., 2004. A land evaluation decision support system (MicroLEIS DSS) for agricultural soil protection: